

Könyvek, barátok, főurak. Egy 17. századi bibliotéka hányattatásai

Zvara Edina: *Gratia maecenaturae Esterhasianae. A kismartoni ferences könyvtár története és állománya.* MTA Könyvtár és Információs Központ–Kossuth Kiadó, Bp. 2023. 256 o.*

Könyvünk szerzője a Szegedi Tudományegyetem docense, a szegedi könyvtörténeti iskola tagja, pályája kezdete óta foglalkozik katolikus könyvgyűjtemények történetével, ezen belül kiemelten a ferences rendházak egykori bibliotékáival, doktori disszertációja (*Libros habere. A szakolcai ferencesek könyvkultúrája a 16–17. századi Magyarországon.* SZTE Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2006.) is e tematika jegyében született. Különösen fontos a *Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon. Ferences könyvtárak 1681–1750. Függelék: Plébániák és más rendházak könyvtárai.* OSZK, Bp. 2008. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 19/3.) című forráskötete, amely 19 magyarországi ferences könyvtár 17–18. századból fennmaradt könyvjegyzékeit adta közre és mutatta be.

Az utóbbi évtizedben Zvara Edina egyik fő kutatási területe az Esterházyak családi könyvtárának feltárása: 2020-ban jelent meg Monok Istvánnal közösen jegyzett kötete, az *Esterhasiana Bibliotheca. A gyűjtemény története és könyvanyagának rekonstrukciója*

(MTA Könyvtár és Információs Központ–Kossuth Kiadó, Bp.), amely itt bemutatott kötetünk párdarabjának is tekinthető mind tartalmi, mind tipográfiai tekintetben; mindkettő Horányi Károly rendkívül igényes, kreatív tervezési és tördelői munkáját dicséri. Jelen esetben is gazdag és impozáns a felhasznált képanyag: könyv-, kézirat-, festmény- és grafikai reprodukciók, fényképek, a régi könyvek világát idéző lapszéli grafikák illusztrálják és teszik élvezhetővé a szakszöveget.

A könyv első fejezetében a kismartoni (ma: Eisenstadt, Ausztria) ferences kolostor történetét tekinti át a szerző. Ez a mariánus rendház az újabb kutatások szerint feltehetőleg 1386 körül alakult, írásos forrás legkorábban 1415-ben említi. Bécs 1529. évi török ostromakor a szerzetesek elmenekültek, és Esterházy Miklós 17. század eleji újraalapításáig szünetelt tevékenységük a településen. A mariánus provincia 1630-ban vette birtokába a főúr által újjáépített kolostort és templomot; a térségben jelentős (részben rekatolizációs) szerepet betöltő intézmény a

* | Internetes hozzáférhetősége: <https://real.mtak.hu/182430/> (utolsó meglátogatás: 2025. 01. 17.).

továbbiakban is élvezte a nádor és családja anyagi és szellemi támogatását. A rendház működése folyamatos volt 2018-ig, amikor a Burgenlandi egyházmegye kezelésébe került.

A továbbiakban Zvara Edina ismerteti a rendház könyvtárának történetét, mely összefonódott az Esterházy család könyveinek történetével, mivel Esterházy Pál nádor végrendeletileg a kolostorra hagyta a kismartoni kastélyban levő könyveit. A hagyatékot 1756-ban szállították át a rendházba, ahol érdemben nem hasznosult a gyűjtemény, illetve össze is keveredett az eredeti ferences állománnyal. A későbbiekben több ízben történt kísérlet a két gyűjtemény szétválasztására, végül 1937-ben a főúri letétként azonosított köteteket a család visszavitte a kastélyba, azonban számos ferences tulajdonú könyv is ide került. Innen 1945-ben a győztes megszállók a Szovjetunióba vitték a kastélykönyvtár mintegy 2000 kötetét, amelyek egy részét 2013 őszén visszaszolgáltatták. A kolostorban maradt könyvanyagot ma az ausztriai ferences rendtartomány központi gyűjteményei őrzik.

A könyvtár állományának tartalmi és nyelvi jellemzői című fejezetben a szerző az egyetlen fennmaradt, 1722. évi, alfabetikus könyvjegyzék alapján, de az 1750 előtti ferences könyvjegyzékek szakrendszere szerinti csoportosításban (a teológia egyes ágai, egyéb tudományágak, liturgikus könyvek stb.) mutatja be a kismartoni ferences rendház első kilencven évében kialakult könyvtár állományát, a jelesebb munkák részletesebb elemzésével. Külön alfejezet tárgyalja a kisebb testvérek rendjének szellemiségéhez és történetéhez szorosabban kötődő munkákat.

A tanulmány utolsó részében az egykori könyvtulajdonosokról olvashatunk – talán nem itt, hanem az előző fejezetben kellett volna sort keríteni Malomfalvy Gergely (1616–1669, pozsonyi, majd kismartoni gvárdián, tartományfőnök) szerzői

munkásságának bemutatására. Az itteni alkategóriákba (ferences és más rendházak, helyben szolgáló ferencesek, egyéb egyházi személyek, patrónusok, világi könyvtulajdonosok) való besorolás egyébként is olykor kissé következtlenül történt, például egy feketevárosi pap vagy Francesco Orsolini kismartoni várplébános könyveinek említése az *egyéb egyházi személyek* helyett a *világi könyvtulajdonosok* között kapott helyet. A személyeket illetően, a történeti részt szerencsésen egészíti ki a kismartoni ferences kolostor lakóinak 1630–1722 közötti névjegyzéke a függelékben, melyet Weiss Mihály ferences páter 1978-ban és 1980-ban keletkezett kéziratai nyomán tesz közzé saját kiegészítésekkel a szerző. (Valójában az időszak legnagyobb részére ez a jegyzék csak a házfőnökök nevét adja, a többi szerzetesét csupán néhány évben tünteti fel).

Az alapos tartalmi bemutatás mellett magukról az egykori, illetve részben ma is meglévő könyvekről a katalógusrészből tájékozódhatunk: előbb az 1722. évi könyvlista tételeinek, majd az ezen nem szereplő, más forrásból (meglévő példányból, szakirodalomból) azonosított könyvek leírásaival, összesen 960 tételben. Tulajdonképpen a szerző egy kombinált módszert alkalmaz, amennyiben a könyvjegyzék leírásait próbálja meglévő könyvpéldánnyal azonosítani, illetve megállapítani, hogy az adott mű melyik kiadása lehetett meg a 18. század elején a kismartoni gyűjteményben, és ennek megfelelően bibliográfiai leírást készíteni. A módszernek azonban vannak buktatói: az 1722-es összeírás a körülbelül ezer kötetet a szerzők keresztneve vagy a mű címe szerinti sorrendben adja; akárcsak a legtöbb hasonló korabeli nyilvántartásban, a címleírás csak hozzávetőlegesen pontos, a kiadási adatokat és a könyv méretét nem tüntették fel. A ma is meglévő, a kismartoni provenienciát egyértelműen viselő példányok esetében (legyenek jelenleg azok a kismartoni kastélykönyvtárban vagy más lelőhelyen), illetve a

szakirodalom által említett egykori műveknél rendjén való lehet ezek megfeleltetése a könyvjegyzék tételeinek (bár a rendház datálatlan tulajdonosbejegyzéseit, esetleg csak későbbi polcjelzeteit tartalmazó könyvek esetében ekkor sem zárhatjuk ki annak lehetőségét, hogy egy-egy kötet esetleg 1722 után került Kismartonba). Ám a példányból nem ismert címeknél egyáltalán nem lehetünk biztosak abban, hogy valóban a Zvara Edina által egyértelműen jelzett kiadású könyvet tüntették fel a jegyzéken. Helyenként a szerző jelzi a bizonytalan azonosítást, avagy a további számba jöhető lehetőségeket („a korban többször is kiadták”), a leírások többségében azonban érthetetlen, miért éppen egy adott kiadással azonosítja a könyvjegyzék tételét, sőt, olykor maga a mű helyes megállapítása is kérdéses lehet.

Nem kellően alátámasztott besorolások a továbbiakban is előfordulnak: az 1722-es összeírásban nem szereplő könyvek között a 923–932. tételeket, Kopcsányi Márton műveit az indoklás szerint „Kopcsányi Márton személye miatt soroljuk a kismartoni ferencesek könyvei közé” – mármint, hogy a Kismartonban jelentős funkciót betöltő Kopcsányi páter műveinek akkor is meg kellett lenniük itt, ha sem az ő, sem a rendház bejegyzésével ellátott példány nem került elő. Ezek közül azonban négy munka évtizedekkel Kopcsányi halála (1638) után jelent meg, további egy (932. tétel) ráadásul csak feltételezett kiadvány; ezek jelenléte így egyáltalán nem törvényszerű a kismartoni gyűjteményben.

A formai következetlenségek közé sorolható az ősnymtatványok referenciaszámainak használata, ugyanis olykor a GW-, máskor az ISTC-, a HC- vagy CIH-számok szerepelnek (a 284. tételen belüli két kolligátumnál éppen kétféle módon) – ajánlatosabb lett volna a nemzetközi szabvány szerint általában használt GW-számokat (*Gesamtkatalog der Wiegendrucke*) megadni. A *Bibliográfia* főcímet viselő fejezetben a *Források* alcím valójában a levéltári és

könyvtári lelőhelyek felsorolását/rövidítéseinek feloldását rejti (a levéltári jelzeteket a szerző lelkiismeretesen a lábjegyzetekben adta meg); a *Nyomtatott kiadványok* alcím alatt kéziratok, honlapok és más internetes hivatkozások is szerepelnek, igaz, nem oly nagy számban, ami különválasztásukat indokolná. A problémát úgy lehetett volna áthidalni, hogy csupán ennek a – mennyiségében rendkívül impozáns – résznek kellett volna a *Bibliográfia/Felhasznált irodalom* címet kapnia.

Mindezeket túl, a komoly kutatómunkát és igényes grafikai kivitelezést felmutató könyv megérdemelt volna egy gondos olvasószerkesztést és korrektúrát is, így nem maradt volna benne számos értelemzavaró fogalmazási és nyelvhelyességi hiba, melyek közül csak néhányat emelünk ki: 22. o.: „saját maga írt epítáfiuma” (*saját maga által írt epítáfiuma* helyett); 40. o.: „Márai-kegykép” (*Mária-kegykép* helyett); 60. o.: „Ezt a feltételezést erősíthetné, hogy a Guary-kódex fordítója maga Segösi lett volt.” Különösen bántó a sűrűn visszaköszönő téves számegeveztetés (pl. „Esterházy Pál családfeje idején is folytatódtak a birtokain élő protestánsok térítése” – 17. o.; „olyan tételek is vannak, amelyek nem kereshető vissza” – 35. o.) [A kiemelések tőlem, B. R.]. A túl sűrűn előforduló *miniszter provinciális* helyett legalább olykor nyugodtan lehetett volna a *tartományfőnök, gvardián* helyett a *házfőnök* terminust használni.

Zvara Edina műve a jelzett problémák ellenére szakmai szempontból hasznos munka, hiszen tovább bővíti a Kárpát-medencei ferences könyvkultúráról való ismereteinket, a két nyelvterület (magyar és német) határán létrejött és Magyarország egyik legjelentősebb főúri családjának rendszeres támogatását élvező kolostor gyűjteményének bemutatása egy sajátos színfoltot jegyez a könyvtörténeti kutatások terén.

BÁNYAI RÉKA